

Конвенцията на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие („Истанбулска конвенция“)

Въпроси и отговори

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Насилието над жени е структурно и глобално явление, което не познава социални, икономически или национални рамки. То представлява сериозно нарушение на правата на човека и в много случаи остава ненаказано. Ежедневно в Европа жени са подлагани на психологически и физически злоупотреби в „безопасността“ на собствените си домове; те са преследвани, тормозени, изнасилвани, осакатявани, принуждавани от семействата си да сключат брак или стерилизирани против волята си. Примерите за насилие над жени са безкрайни, а жертвите – неизброими. Националните и европейски проучвания и кампании за повишаване на информираността разкриха колко широко разпространено е домашното и сексуалното насилие. Разкритията в рамките на движението „#MeToo“ в Европа показаха колко разпространена е сексуалната злоупотреба с жени и колко трудно е за жените да говорят публично срещу нея. Много жени се страхуват или се срамуват твърде много, за да потърсят помощ, като понякога заплащат за това свое мълчание с живота си. Онези, които все пак говорят за това, което се случва, невинаги са чувани. Домашното насилие е друга твърде разпространена форма на насилие, която засяга най-вече жени, но също и мъже, деца и възрастни хора. Малко от извършителите му са изправяни пред съд, още по-малко са осъжданите.

■ Предвид своята водеща роля в защитата на правата на човека, Съветът на Европа прие Конвенцията за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие („Истанбулска конвенция“, наречена така заради името на мястото, където е отворена за подписване). Истанбулската конвенция се счита за най-обширният международен правен инструмент за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие в качеството им на нарушения на правата на човека. От отварянето си за подписване през 2011 г. тя е събрала съществена подкрепа на всички равнища: от национални, регионални и местни правителства, общественост, парламенти, национални, регионални и международни организации за правата на човека, организации на гражданското общество, медии и академични среди. Тя е удостоена с национални и международни награди за своята мисия за предпазване на жените и момичетата от насилие.

■ Конвенцията влиза в сила през 2014 г., само три години след приемането си, което свидетелства както за нуждата на държавите членки на Съвета на Европа от правно обвързващ договор, който да ръководи техните усилия за прекратяване на насилието, основано на социалния пол, така и за тяхната политическа ангажираност с принципите и ценностите, закрепени в Конвенцията.

■ Въпреки ясно формулираните цели на Конвенцията, сериозността на явлението и неговите последици за жертвите и обществото, през последните години редица религиозни и ултраконсервативни групи разпространяват неверни твърдения относно Конвенцията, по-специално около включеното в текста понятие за „социален пол“ (gender). Тези изкривени представяния трябва да бъдат изложени и разгледани чрез изтъкване на целите на Истанбулската конвенция: премахване на насилието над жени и защита на правата на жените.

КОИ СА ЦЕЛИТЕ НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ?

■ Прекратяването на насилието над жени и домашното насилие следва да бъде важна цел на политиката на всяко правителство, ангажирано със защитата на правата на човека за всички граждани. През последните 30 години в редица европейски държави бяха предприети множество важни стъпки; същевременно, съществуващото законодателство често се прилага в недостатъчна степен, услугите за жертвите остават малобройни или получават неподходящо финансиране, а сексистките нагласи продължават да преобладават. Нещо повече, съществуващите закони и мерки за подкрепа се различават съществено в различните държави, като с това се създават огромни неравновесия в степента на защита.

■ Истанбулската конвенция изисква от държавите, които са я ратифицирали, да приемат всеобхватен набор от мерки за противодействие на всички форми на насилие над жени и домашното насилие. Всяка разпоредба в Конвенцията е предназначена да възпрепятства възникването на насилие, да окаже помощ на жертвите и да осигури изправянето на извършителите пред правосъдието. Конвенцията изисква криминализиране и правни санкции за различни форми на насилие над жени, например домашно насилие, преследване, сексуален тормоз и психологическо насилие. Определянето на насилието над жени и информираността за неговото престъпно естество ще допринесат за неговото прекратяване.

■ Изработването на Конвенция, съдържаща набор от правно обвързващи стандарти за по-голяма защита и подкрепа, е важна стъпка към всеобхватен и хармонизиран отговор за осигуряване на живот без насилие за всички жени.

КАКВА Е ДОБАВЕНАТА СТОЙНОСТ НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ?

■ Конвенцията ясно заявява, че насилието над жени и домашното насилие повече не могат да бъдат разглеждани като частни въпроси и че държавите са длъжни да предотвратяват насилието, да защитават жертвите и да наказват извършителите посредством приемането и прилагането на всеобхватни и интегрирани политики. Приемайки Конвенцията, правителствата се задължават да променят своите закони, да въведат практически мерки и да предоставят средства с цел да бъде приет подход на нулева толерантност към насилието над жени и домашното насилие. Предотвратяването и борбата с такова насилие вече не е въпрос на добра воля, а правно обвързващо задължение. Това ще помогне на жертвите из цяла Европа и отвъд нея.

■ Освен правни задължения, Конвенцията също така изпраща важно политическо послание към обществото като цяло, че насилието над жени и домашното насилие са неприемливи. Нейната мисия е да хвърли светлина върху реалното положение на множество жени и момичета, които за жертви на насилие, да повиши информираността и да доведе до промяна в начините на мислене в дългосрочен план.

М ЖЕНИТЕ ЛИ СЕ ПРИЛАГА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ?

■ Не. Конвенцията се прилага предимно към жените, тъй като обхваща форми на насилие, на които са подлагани единствено жени (насилствен аборт, генитално осакатяване на жени) или на които жените са излагани много по-често от мъжете (сексуално насилие и изнасилване,

преследване, сексуален тормоз, домашно насилие, насилствен брак, насилствена стерилизация). Тези форми на насилие произтичат от неравностойните отношения между мъжете и жените и са последица от дискриминацията срещу жените.

■ Същевременно, мъжете също да жертви на някои от формите на насилие, обхванати от Конвенцията, като домашно насилие и насилствен брак, макар и по-рядко в цифрово изражение и често в не толкова тежки форми. Конвенцията признава това и насърчава страните по нея да прилагат нейните разпоредби спрямо всички жертви на домашно насилие, включително мъже, деца и възрастни хора. Държавите могат да избират дали да прилагат Конвенцията спрямо тези жертви на домашно насилие.

ЗАЩО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ ГОВОРИ ЗА ОБУСЛОВЕНОСТ НА НАСИЛИЕТО НАД ЖЕНИ И ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ ОТ „СОЦИАЛНИЯ ПОЛ“?

■ В Конвенцията се говори за обусловеност на насилието над жени от „социалния пол“ или за „насилие, основано на социалния пол“, тъй като тя разглежда форми на насилие, които са насочени срещу жени, поради това, че са жени, и/или които засягат жените непропорционално (вж. по-горе). Също и поради тази причина насилието над жени и домашното насилие не могат да бъдат разглеждани, без да се засегнат и въпросите за равенството на социалните полове.

■ Като следствие от това Конвенцията очертава премахването на насилието над жените и домашното насилие в контекста на постигане на равнопоставеност между „социалните полове“ de jure и de facto. Нейният Преамбул признава структурната природа на такова насилие, което е едновременно причина и следствие от неравностойните отношения между жените и мъжете и ограничава пълното развитие на жените.

■ Истанбулската конвенция не си поставя за цел да „премахне различията“ между мъжете и жените, нито твърди, че жените и мъжете са или трябва да бъдат „еднакви“. Същевременно, Конвенцията изисква действия за противодействие на схващането, че жените са по-малоченни от мъжете. Действително, някои предразсъдъци, стереотипи, обичаи и традиции все още фаворизират мъжете в редица обстоятелства, например в частната и публичната сфера, в политическия живот, на работното място, в образователните системи, при съобщаване на престъпления на полицията или пред съда. Това затруднява още повече жените да разкриват преживяното от тях насилие и да постигат зачитане на техните права.

ЗАЩО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ СЪДЪРЖА ОПРЕДЕЛЕНИЕ НА „СОЦИАЛНИЯ ПОЛ“ (GENDER)?

■ Конвенцията вписва задължението за предотвратяване и борба с насилието над жени в по-широката рамка на постигане на равнопоставеност между жените и мъжете. По този начин нейните автори препращат към отношенията между жените и мъжете, техните роли и присъщи функции в обществото, поради което намират за важно да предложат определение на термина „социален пол“ (gender). Този термин не е предназначен да замени биологичната дефиниция на „пол“ или термините „жени“ и „мъже“, а да изтъкне до каква степен неравенствата, стереотипите и като следствие от това, насилието произтичат не от биологични различия, а по-скоро от социални конструкции, с други думи, от нагласи и възприятия за това какви са и какви трябва да бъдат жените и мъжете в обществото.

■ Член 3, буква в) обяснява, че „социален пол“ „означава социално изградени роли, поведения, дейности и характеристики, които определено общество смята за подходящи за жените и за мъжете“. Резултатите от изследванията показват, че някои роли или стереотипи възпроизвеждат нежелани и вредни практики и допринасят за представянето на насилието над жени като приемливо. Следователно, член 12, параграф 1 е насочен към изкореняване на предразсъдъци, обичаи, традиции и всякакви други практики, основани на идеята за малоценност на жените или на стереотипни роли за жените и мъжете, като общо задължение за предотвратяване на насилие. Съответно, разбирането на въздействието на такива предразсъдъци, обичаи и традиции дава възможност на правителствата да възприемат „основано на социалния пол разбиране на насилието“, както се изисква от конвенцията.

■ Определянето на термина „социален пол“ също така допринася за разбирането на определението на „насилие над жените, основано на социалния пол“, което означава „насилие, насочено срещу жена, защото е жена, или което засяга предимно жените“, както е определено в член 3, буква г).

■ Не за първи път терминът „социален пол“ (gender) се появява в международни правни инструменти. Същевременно, трудностите, свързани с превода на термина „социален пол“ (gender) и разграничаването му от термина „пол“ в езиките, в които липсва точен еквивалент за него, понякога са използвани за подклаждане на спорове около конвенцията и нейните последици. Такива трудности не бива да се превръщат в претекст за отхвърляне на конвенцията

или в пречка пред нейното изпълнение: конвенцията не изисква адаптиране на националните правни системи, така че те да включат използването на термина „социален пол“ (gender), а употребява този термин, за да поясни целта на мерките, които изисква от държавите да приемат и изпълняват. Конвенцията вече е ратифицирана и приложена в страни, използващи езици, в които липсва точен еквивалент на термина „социален пол“ (gender) и които принадлежат към различни езикови групи, например, германски, романски, славянски езици и пр., без това да е довело до противоречия.

ДАЛИ ОСИГУРЯВАНЕТО НА ПОВЕЧЕ ПРАВА НА ЖЕНИТЕ НЯМА ДА ЗАСТРАШИ СЕМЕЙСТВОТА?

■ Конвенцията няма за цел да урежда семейния живот или семейните структури; поради това тя нито съдържа определение за „семейство“, нито подкрепя определен вид семейна уредба. Конвенцията изисква от правителствата да осигурят безопасност на жертвите, които са изложени на риск в дома си или са заплашвани от членове на семейството, брачни или интимни партньори, което за съжаление е най-често срещаната форма на насилие.

■ Тъй като целта на Конвенцията е да се бори с насилието над жените и домашното насилие, независимо от това къде се случват те, нейното прилагане не се ограничава само до сключили законен брак партньори, а включва всички партньори, женени или не, независимо дали са от един и същ или от различен пол. Никоя група жертви не е изключена от защита на основание на семейното си положение или на всяко друго основание за дискриминация, обхванато от Конвенцията.

■ Стремешът на Конвенцията е да предложи безопасност, закрила и подкрепа на всички хора, които са подложени на насилие от страна на своите партньори, както и перспектива за изграждане на нов живот без насилие. Това е особено важно в случаите, когато са ввлечени и деца, тъй като да си свидетел на насилие въщи е изключително вредно. Последниците от това остават за цял живот и именно по тази причина Конвенцията отдава приоритет на безопасността пред упражняването на родителските права в семейства, в които е имало инциденти на насилие. Истанбулската конвенция не поставя под въпрос ползите от споделеното упражняване на родителски права, но цели да осигури такива контакти с детето, които да не застрашават правата и безопасността на жертвите и на децата. Истинската заплаха за семействата идва от самото насилие, а не от мерките, предназначени за защита и подкрепа на неговите жертви.

КАКВО СЕ КАЗВА В ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА СТЕРЕОТИПИТЕ, СВЪРЗАНИ СЪС „СОЦИАЛНИЯ ПОЛ“, И ОБРАЗОВАНИЕТО?

Възпроизвеждането в образованието на стереотипи, свързани със „социалния пол“, означава ограничаване на развитието на естествените дарби и способности на момчетата и момчетата, на образователните и професионалните им избори, както и на възможностите им в живота. Образованието, което получават децата, оказва силно въздействие върху начина, по който те схващат себе си и своите връстници, и по който взаимодействат с другия пол. Нищо от преподаваното в образователни институции не бива да кара младото поколение да мисли, че дискриминацията и насилието над жените, основани на „социалния пол“, са приемливи.

Именно затова Истанбулската конвенция се стреми да насърчава посредством образователния сектор ценности като равнопоставеност между „социалните полове“, взаимно уважение и ненасилие в междуличностните отношения, нестереотипни роли на „социалния пол“, право на лична неприкосновеност, информираност за насилието, основано на „социалния пол“, и за необходимостта да му се противодейства (член 14). Представянето на такива ценности помага на децата да станат достойни и демократични граждани. То не засяга тяхната сексуална ориентация или социалнополова идентичност.

Създателите на Конвенцията гледат на това като на важен аспект от превенцията на насилието над жените, тъй като нагласите, убежденията и поведенческите модели се оформят много отрано в живота на човека. Обучението за горните ценности във формални и в неформални условия може да допринесе много за това насилието над жените да се счита за неприемливо. Член 14 предлага максимална гъвкавост на държавите-страни по Конвенцията, като оставя на тях преценката кога и как да предлагат такова обучение.

Премахването на стереотипите, свързани със „социалния пол“, не означава преобръщане на всички традиции и обичаи. Предаването на обичаи или вярвания от поколение на поколение е важно за оформянето на нашата идентичност. Някои обичаи и традиционни практики обаче са вредни за жените и момчетата и могат да ги изложат на риск от насилие. Ето защо трябва да се цели преодоляване на онези стереотипи, засягащи жените и мъжете, които се изтъкват като основания за такива вредни традиции. Целта е да се осигури безопасност на жените и момчетата в собствените им семейства и навсякъде, а не „да се иска от момчетата да се обличат или да играят като момичета“ и обратното.

КАКВО Е ОТНОШЕНИЕТО НА ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ КЪМ ВЪПРОСИТЕ НА СЕКСУАЛНАТА ОРИЕНТАЦИЯ И СОЦИАЛНОПОЛОВАТА ИДЕНТИЧНОСТ?

■ Истанбулската конвенция не въвежда нови стандарти по отношение на социалнополовата идентичност и сексуалната ориентация, включително по отношение на правното признаване на еднополови двойки.

■ Принципът на недопускане на дискриминация, основана на социалнополова идентичност или сексуална ориентация, се основава на правни задължения, произтичащи от други правни инструменти, преди всичко от Европейската конвенция за правата на човека (член 14: забрана на дискриминация; Протокол № 12) и от съдебната практика на Европейския съд по правата на човека (вж. например *Oliari c/у Италия*, 2015 г., *Ratzenböck и Seydl c/у Австрия*, 2017 г.), както и от Препоръка (2010)5 на Комитета на министрите на Съвета на Европа до държавите членки относно мерките за борба срещу дискриминацията въз основа на сексуалната ориентация или социалнополовата идентичност.

■ Истанбулската конвенция забранява дискриминацията на множество основания, включително социалнополова идентичност и сексуална ориентация (член 4, параграф 3). Целта е да се осигури защита и подкрепа за всички жертви на насилие, независимо какви са техните характеристики. Прилагането на разпоредбите на Конвенцията без каквато и да било дискриминация на основата на социалнополова идентичност би означавало например да се гарантира, че социалнополовата идентичност на транссексуални лица няма да ги лиши от осигурените закрила и подкрепа в случай на домашно насилие, сексуални посегателства, изнасилване или насилствен брак. Същото е валидно за жени в еднополови връзки, така че всички жени, включително лесбийки, бисексуални и транссексуални жени, да имат достъп например до центрове за жертви на домашно насилие и право на живот без насилие. Това може също така да обхваща и хомосексуални мъже, които се сблъскват с домашно насилие.

ВРЕМЕ Е ДА СЕ СЛОЖИ КРАЙ НА СПЕКУЛАЦИИТЕ И ДЕЗИНФОРМАЦИЯТА ОТНОСНО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ

■ Истанбулската конвенция не съдържа неизказани послания, нито някаква „тайна програма“. Истанбулската конвенция е резултат от продължителни преговори, довели до нейното приемане с консенсус от всички държави членки на Съвета на Европа. Тя се основава на изпитани и проверени политики и правни уредби, които са довели до положителни резултати на равнището на държавите членки.

■ Нейните цели са ясно посочени в член 1: да предотвратява насилието над жени и домашното насилие, да защитава срещу него и да преследва извършителите. Това означава да се противодейства на основната причина за такова насилие, а именно неравенствата между жените и мъжете в нашите общества. Ето защо Конвенцията съдържа редица разпоредби, които оспорват схващанията за малоценност на жените спрямо мъжете и за ролите и поведенията, които жените и мъжете трябва да имат в частната и в обществената сфера.

■ От тази гледна точка Истанбулската конвенция не прокарва дневен ред, който би „заstrasил“ социалните устои и ценностите на обществото. Тя също така не налага никакви жизнени избори на жените или на мъжете. Независимо дали те желаят да полагат грижи за други лица, да бъдат родители или да развият блестяща кариера, Конвенцията не задължава никого да възприема определен начин на живот. Тя обаче се противопоставя на опити, които целят:

- ▶ да затварят жените и мъжете в традиционни роли, като по този начин ограничават тяхното лично, образователно и професионално развитие и житейските им възможности като цяло;
- ▶ да обосновават и да поддържат патриархат, историческите отношения на власт на мъжете над жените, както и сексистки нагласи, които възпират напредъка на социалнополовото равенство;
- ▶ да се противопоставят на правото на жените да живеят живот без насилие.

ДА СИ СТРАНА ПО ИСТАНБУЛСКАТА КОНВЕНЦИЯ: ЗАЕДНО ЗА ПРЕКРАТЯВАНЕ НА НАСИЛИЕТО НАД ЖЕНИ

■ Истанбулската конвенция вече има положително въздействие върху живота на жените в цяла Европа. Да се иска от правителствата да предотвратят насилието над жени, да закрилят и подкрепят жертвите и да санкционират извършителите посредством комплексни мерки за прекратяване на насилието означава да се възвърне достойнството на жените жертви. Това е от първостепенно значение съгласно Европейската конвенция за правата на човека (Y.Y. c/y Турция, 2015 г.), чието прилагане изисква действията за гарантиране на основните права на жените да надхвърлят областта на благотворителността и да бъдат поставени в сърцевината на държавната политика.

■ Истанбулската конвенция доведе до съществени промени в националните законодателствата, създаване на нови и по-добри услуги за жертвите, разпределяне на средства и засилване на усилията за обучение. Сред конкретните примери от държави, които прилагат Конвенцията, са: приемане на законодателство, което въвежда нови определения на преследване и сексуален тормоз; промяна на определението на изнасилването, така че то да бъде основано на липса на съгласие, а не на доказана употреба на сила; въвеждане на координирани отговори на общността, при които професионалисти, към които се обръщат жертвите на насилие, насочват случая към мултидисциплинарен екип за осигуряване на подкрепа; създаване на 24-часови национални горещи телефони, чрез които жените се насочват към най-близките до тях консултативни услуги; създаване на центрове за настаняване с публично финансиране в области, където дотогава не е имало такива; включване на насилието над жените в учебните програми на различни университетски обучения (право, медицина, медицински сестри, психология, социални науки и др.); осигуряване на специални обучения за съдии, прокурори и адвокати с цел подобряване на достъпа на жените до закрила и средства за правна защита.

■ В по-общ план Истанбулската конвенция даде тласък към по-добри политики, услуги и дискурси срещу насилието, което преживяват жените и момичетата, и по въпросите как те да бъдат по-ефективно подкрепяни и овластявани. Специалисти от всички равнища (правоприлагане, социални услуги, услуги за консултиране и подкрепа и пр.) се възползваха от този нов импулс и свидетелстват за повишена информираност по този проблем. Необходимостта от действие е реална. Премахването на насилието над жени трябва да бъде цел, която да обединява всички хора.

Истанбулска конвенция на Съвета на Европа за превенция и борба с насилието над жени и домашното насилие: превенция на насилието, защита на жертвите и съдебно преследване на извършителите за противодействие на това сериозно нарушение на правата на човека.

www.coe.int/conventionviolence
conventionviolence@coe.int

www.coe.int

Съветът на Европа е водещата организация за защита на правата на човека на континента. Той има 47 държави-членки, сред които са 28-те членки на Европейския съюз. Всички държави-членки на Съвета на Европа са подписали Европейската конвенция за правата на човека, договор, предназначен да защитава правата на човека, демокрацията и върховенството на закона. Европейският съд по правата на човека следи за изпълнението на Конвенцията в държавите-членки.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE